

Бібліотека як соціально-комунікаційний центр формування здорового способу життя

*Наїль Мухамед'яров,
завідувач кафедри
фізичного виховання
Республіканського вищого
навчального закладу
"Кримський інженерно-
педагогічний університет"*

Уперше здійснено теоретичне обґрунтування ролі та місця бібліотеки в єдиній соціально-комунікаційній системі підтримки здорового способу життя на теренах України.

Ключові слова: бібліотека, здоровий спосіб життя, інформаційно-комунікативний центр, інформація, комунікаційна діяльність.

Бібліотека — одна з базових соціально-комунікаційних структур сьогодення, що забезпечує інформаційно-комунікаційну підтримку соціально значущих видів діяльності, збереження та примноження національних і загальнолюдських цінностей, передачу їх у часі та просторі через організоване спілкування та обмін верифікованою, гетерогенною, усною, письмовою чи електронною інформацією. Особливого значення комунікаційна діяльність бібліотек набуває у формуванні здорового способу життя (ЗСЖ), збереженні та розвитку людства загалом і народу України зокрема.

Теоретичне осмислення бібліотеки як соціально-комунікаційного центру формування здорового способу життя у сучасному бібліотекознавстві уможливить подолання протиріччя між: а) потенційними можливостями бібліотек в інформаційно-комунікаційній підтримці здорового способу життя та існуючою недооцінкою їхньої ролі в успішній реалізації цього стратегічного завдання; б) зростаючими можливостями сучасного високотехнологічного інформаційного виробництва та низьким рівнем системно-мережної взаємодії бібліотек з іншими соціально-комунікаційними структурами; в) багаторічним досвідом практичної діяльності бібліотек щодо поширення ідеології ЗСЖ та рівнем його сучасного наукового осмислення в умовах розгортання комунікаційних функцій бібліотеки в цій сфері. Успішне вирішення цих протиріч створює необхідні умови для визначення комунікаційної сутності, чинників, форм, каналів, засобів діяльності, осмислення сучасної бібліотеки як соціально-комунікаційного центру формування ЗСЖ, що використовує всі наявні можливості інформаційного суспільства та суспільства знань.

Варто зазначити, що дослідженням бібліотеки як соціального інституту займалися багато сучасних бібліотекознавців, які розглядали її в декількох аспектах:

- бібліотека — соціально-комунікаційна структура (К. Генієва, І. Давидова, В. Ільганаєва, О. Кашкарьова (Черних), Н. Кушнаренко, О. Полтавська, М. Слободяник, А. Соколов, А. Соляник, Ю. Столяров, Г. Швецова-Водка, Г. Шемаєва) [4; 8—10];
- бібліотека — інформаційна система (О. Башун, Т. Берестова, Д. Блюменау, Р. Гіляревський, В. Дерлеменко, А. Земсков, О. Коршунов, В. Мінкіна, Т. Павлуша, В. Пашкова, Л. Петрова, В. Скворцов, М. Слободяник, В. Солов'яненко, І. Шевченко, Я. Шрайберг) [1];

- бібліотека — документно-комунікаційна структура (Т. Берестова, О. Коршунов, Н. Кушнаренко, Р. Мотульський, О. Полтавська, А. Соляник, Ю. Столяров, Г. Швецова-Водка) [1; 2; 10];
- бібліотека — центр міжкультурної комунікації (К. Генієва, М. Дворкіна, Ю. Мелентьєва, А. Чачко) [2; 4; 5];
- бібліотека — центр соціалізації людини (К. Генієва, Н. Грабар, М. Дворкіна, Ю. Дрешер; С. Матліна, Ю. Мелентьєва, А. Чачко) [2; 3; 7];
- бібліотека — центр спілкування (К. Генієва, С. Єзова, С. Матліна, О. Муратова) [4; 7];
- бібліотека — виробничо-технологічна система (І. Давидова, Т. Павлуша, Л. Петрова, І. Пилко, М. Соловйова) [2].

Попри розбіжності, більшість науковців наголошують на необхідності соціальної активності бібліотек через посилення взаємодії, обмін інформацією, спілкування, детально розглядають питання психології бібліотечного спілкування, діалогічної взаємодії читача і бібліотекаря. Тобто йдеться про розуміння бібліотеки як соціально-комунікаційної інституції, яка не лише формує бібліотечний фонд і розвиває технічні засоби, а й приділяє значну увагу соціалізації користувачів через спілкування та обмін інформацією.

Однак жоден із сучасних бібліотекознавців не розглядав бібліотеку як соціально-комунікаційний центр формування здорового способу життя. До цього часу відсутні фундаментальні праці й дисертаційні дослідження, присвячені науковому обґрунтуванню місця і ролі бібліотек у формуванні здорового способу життя в контексті сучасного соціально-комунікаційного простору України.

У цьому сенсі особливого загальносоціального і професійного значення набуває проблема розроблення теоретичних та організаційно-методичних засад функціонування бібліотеки як соціально-комунікаційного центру формування здорового способу життя через посилення її комунікативних функцій.

Новизна і складність аналізованої проблеми потребує поглибленого вивчення таких її аспектів:

- вивчення сучасного стану розробленості проблеми місця і ролі бібліотеки в інформаційно-комунікаційному забезпеченні здорового способу життя;
- визначення дослідницьких підходів та методів наукового осмислення бібліотеки як соціально-комунікаційної структури;
- з'ясування якісних характеристик бібліотеки як базового соціально-комунікаційного центру формування здорового способу життя;
- дослідження сучасного стану соціально-комунікаційного простору, специфіки інформаційних потреб користувачів, рівень законодавчо-правового регулювання інформаційно-комунікаційної діяльності бібліотеки щодо поширення настанов ЗСЖ;
- розгляд бібліотеки як професійного комуніканта, який ініціює та формує внутрішнє і зовнішнє соціально-комунікаційне середовище бібліотечно-інформаційного забезпечення здорового способу життя;
- обґрунтування соціального партнерства як інноваційного напрямку взаємодії бібліотеки в соціально-комунікаційному просторі здорового способу життя через встановлення й підтримку її системної взаємодії із зовнішнім середовищем;
- визначення основних специфічних видів діяльності бібліотеки як засобу її інтеграції до інформаційно-комунікаційного сервісу у сфері формування здорового способу життя.

На нашу думку, бібліотека як соціально-комунікаційний центр формування здорового способу життя — це со-

ціальний інститут, який здійснює організоване індивідуальне, групове і масове спілкування, кумуляцію, аналітико-синтетичне оброблення, зберігання та обмін документами, інформацією і знаннями з питань ЗСЖ на засадах соціального партнерства з родинними соціально-комунікаційними структурами (видавництвами, книготорговельними структурами, інформаційними центрами, архівами, музеями, засобами масової інформації, Інтернетом тощо), з усіма зацікавленими інституціями та окремими особами у створенні, розповсюдженні, обміні й використанні документів, інформації та знань, які сприяють поширенню ідей здорового способу життя в Україні.

В основу обґрунтування особливостей функціонування бібліотеки як соціально-комунікаційного центру формування здорового способу життя може бути покладено припущення, що досягти належного рівня якості здоров'я народу України і кожного її громадянина можливо за умов поширення ідеології ЗСЖ через бібліотеку як одну з базових підсистем соціальної комунікації, яка під впливом потреб зовнішнього середовища трансформується в соціально-комунікаційний центр формування здорового способу життя завдяки створенню цілісної системи його бібліотечно-інформаційного забезпечення.

Складність успішності розв'язання проблеми вимагає використання системи взаємопов'язаних загальнонаукових підходів і методів. Серед них особливого значення набувають пізнавальні можливості таких загальнонаукових підходів, як: системний, соціокомунікаційний, інформаційний, соціокультурний, діяльнісний, аксіологічний, технологічний, а також дослідницькі методи: концептуалізації, моделювання, соціологічні тощо. Головним методологічним положенням має стати, на наш погляд, соціально-комунікаційна парадигма бібліотеки, що в поєднанні з інформаційним підходом забезпечить розглядання бібліотеки як базового компонента системи комунікаційних відносин у сфері формування ЗСЖ.

Системний підхід сприятиме дослідженню бібліотеки як соціально-комунікаційного центру формування ЗСЖ в єдності її системних внутрішніх і зовнішніх комунікаційних зв'язків, виявленню основних складників цілісної системи бібліотечно-інформаційного забезпечення здорового способу життя та налагодженню комунікаційних зв'язків між ними, які генерує бібліотека на внутрішньому і зовнішньому рівнях соціально-комунікаційного середовища ЗСЖ; соціокультурний — може бути використаний для обґрунтування глибинного зв'язку ЗСЖ із рівнем загальної культури людини загалом та інформаційно-комунікаційної культури зокрема; діяльнісний — для розгляду комунікаційного змісту як одного з головних видів діяльності бібліотеки; аксіологічний — для розгляду здоров'я як однієї з головних загальнолюдських цінностей, а ЗСЖ — як одного з основних профілактичних засобів досягнення його якості; технологічний — для обґрунтування взаємопов'язаних процедур комунікаційного процесу як взаємодії між основними суб'єктами бібліотечної взаємодії з метою здійснення обміну документами (інформацією, знаннями); метод концептуалізації — для визначення змістових конструктів інформаційно-комунікаційної діяльності бібліотеки як центру формування здорового способу життя; моделювання — для створення адекватних концептуальних моделей інформаційно-комунікаційної підтримки здорового способу життя за її участю; соціологічні (анкетування, опитування) — для виявлення специфіки інформаційних потреб, запитів і мотивів користувачів та їхньої поведінки в соціально-комунікаційному просторі.

Лише за умови комплексного використання системи наукових підходів і методів, на наш погляд, можна визначити бібліотеку як базовий соціально-комунікаційний центр формування здорового способу життя, виявити її специфіку в контексті загальних положень теорії соціальної комунікації, що створить надійне теоретичне підґрунтя для успішної

практичної діяльності бібліотек України різних типів і видів щодо розповсюдження настанов здорового способу життя.

Отже, існує об'єктивна необхідність розглянути питання про самостійну роль бібліотеки як соціально-комунікаційного центру формування ЗСЖ через сукупність її якісних характеристик:

- нині вона є безоплатною загальнодоступною установою, якою може користуватися все населення України — від дітей до людей похилого віку, від здорових до хворих;
- книгозбірня обслуговує своїх користувачів диференційовано з урахуванням специфіки індивідуальних, групових і масових інформаційних потреб та запитів, гарантує їхню повну конфіденційність у делікатних питаннях ЗСЖ;
- бібліотека — центр доступу не лише до місцевих, регіональних і національних документальних, інформаційних і когнітивних ресурсів, а й світових.

Бібліотека як соціокомунікаційний центр формування ЗСЖ здатна забезпечити безпосереднє й опосередковане спілкування реальних і віртуальних користувачів та бібліотекарів; налагодити партнерські зв'язки не лише зі спорідненими соціально-комунікаційними структурами, а й скоординувати діяльність із представниками владних, правоохоронних структур, органів охорони здоров'я, соціальних служб, професійних об'єднань тощо.

Унікальність бібліотеки як соціально-комунікаційного центру формування здорового способу життя полягає також і в тому, що вона має справу, зазвичай, із верифікованою (перевіреною) інформацією щодо ЗСЖ. Перш ніж потрапити до фонду бібліотеки, та підлягає ретельній експертизі у видавництвах, редакціях, теле-, відеофірмах, книгарнях, у самій бібліотеці. Як зазначає Т. Булах, бібліотечна селекція склалася в певну систему, складовими якої є первинний, обліковий, ідентифікаційний, пошуковий, вторинний та інші види відбору: здійснення первинного і вторинного відбору сприяє надходженню до фонду бібліотеки, відбиттю в системі каталогів, бібліотечних покажчиків і БД найцінніших джерел інформації. Ідентифікаційний відбір і оцифрування забезпечують доступ як до інформаційних ресурсів власної генерації, так і до запозичених регіональних, національних і світових ресурсів за допомогою Інтернету [3]. Бібліотека професійно здійснює наукове опрацювання документів — бібліографічний опис, анування, реферування, систематизацію, класифікацію; оперує верифікованими знаннями (інформацією, документами), що є результатом багатоетапної інтелектуальної діяльності як поза, так і всередині бібліотечної структури. Бібліотека формує обсяг і склад своїх фондів ресурсів, сервісних продуктів і послуг з огляду на основні інформаційні потреби населення тієї території, яку вона обслуговує, через вивчення їхньої специфіки. Це сприяє досягненню нею адекватного бібліотечно-інформаційного забезпечення та обслуговування з питань ЗСЖ на індивідуальному, груповому і масовому рівнях та дає підстави для висновку: в розповсюдженні найціннішої, верифікованої інформації щодо здорового способу життя бібліотеці можна довіряти більше, ніж іншим соціально-комунікаційним структурам сьогодення.

Усе викладене свідчить про об'єктивну необхідність формування інформаційно-комунікаційної підсистеми здорового способу життя, в якій належне місце, поруч з іншими соціально-комунікаційними структурами суспільства, мають посісти бібліотечні установи різних типів і видів — від медичних до публічних, від дитячих до дорослих. У цьому випадку йдеться про те, що бібліотека має стати одним із основних соціально-комунікаційних центрів формування здорового способу життя, функціями якого є пошук, відбір, придбання, наукове опрацювання, зберігання, надання користувачам доступу до якісної інформації, що сприяє формуванню здорового способу життя як одного з основних превентивних засобів під-

тримки та зміцнення здоров'я упродовж усього життєвого циклу людини. Здоровий спосіб життя має стати сферою пріоритетного інформаційно-комунікаційного забезпечення (сервісу) бібліотек щодо нових напрямів бібліотечно-інформаційної діяльності. Під бібліотечно-інформаційним забезпеченням здорового способу життя розуміється цілісна організаційно-функціональна система бібліотечно-інформаційного обслуговування, що базується на об'єднанні кадрових, документно-інформаційних, когнітивних ресурсів, а також комунікаційних засобів бібліотек та інших соціально-комунікаційних структур для збереження, поліпшення і зміцнення духовного, соціального, психічного, інтелектуального, репродуктивного та фізичного здоров'я людини впродовж усього життя. Йдеться про формування бібліотекою внутрішнього і зовнішнього соціально-комунікаційного середовища ЗСЖ як багатоканальної взаємодії, що забезпечує спілкування, розповсюдження, оприлюднення інформації про здоровий спосіб життя, обмін нею в сучасному суспільстві.

Провідне місце бібліотечної підсистеми соціально-комунікаційної системи ЗСЖ можна пояснити такими особливостями бібліотек:

- їхньою природною властивістю інтегруватися до будь-якої сфери життєдіяльності людини та суспільства, зокрема і тих, що пов'язані із ЗСЖ;
- володіючи значним власним галузевим інформаційно-комунікаційним потенціалом, бібліотеки здатні забезпечити доступ користувачів до місцевих, регіональних, національних і світових документно-інформаційних ресурсів та сервісів з питань ЗСЖ, використовуючи можливості різноманітних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), зокрема Інтернету;
- книгозбірня є практично єдиним соціально-комунікаційним інститутом, який поєднує різні напрями діяльності: 1) функціональний (діяльнісний), що має інформаційну, просвітницьку (знаннєву), соціалізуючу (гуманізуючу) складові; 2) змістовий, що зумовлюється пріоритетними аспектами здорового способу життя; 3) технологічний, пов'язаний із використанням бібліотеками різних інформаційно-комп'ютерних технологій з метою забезпечення доступу користувачів до власних і "запозичених" документно-інформаційних ресурсів, продуктів і послуг з питань ЗСЖ;
- бібліотека — одна з основних фундаментальних і авторитетних соціокомунікаційних структур сього-

дення, яка за підтримки державних, регіональних і місцевих органів влади може взяти на себе ініціативу і відповідальність щодо об'єднання окремих особистостей, організацій, установ, підприємств навколо ідеї інформаційного просвітництва всіх верств населення України на засадах соціального партнерства.

Викладене дає підстави розглядати бібліотеку як унікальну соціально-комунікаційну структуру, здатну на високому рівні забезпечити документальну, інформаційну та когнітивну підтримку формування та розвитку ЗСЖ кожного громадянина України та українського суспільства в цілому.

Список використаної літератури

1. Берестова Т. Ф. Общедоступная муниципальная библиотека в едином информационном пространстве / Т. Ф. Берестова. — М. : Либерея, 2005. — 288 с.
2. Библиотека в эпоху перемен : филос.-культурол. и информ. аспекты : информ. сб. (дайджест). — 2007. — Вып. 1 : Ценностные ориентации общества. — 120 с.
3. Булах Т. Д. Библиотечна селекція документів в умовах інформатизації : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Булах Тетяна Дмитрівна. — Х., 2006. — 20 с.
4. Вартанова К. А. Информация для формирования здорового образа жизни подростков и молодежи : (по материалам программы "Здоровье и развитие молодежи" Детского фонда ООН (ЮНИСЕФ в РФ) / К. А. Вартанова // Шк. б-ка. — 2005. — № 1—2. — С. 60—72.
5. Гениева Е. Ю. Библиотека как центр межкультурной коммуникации : монография / Екатерина Гениева. — М. : РОССПЭН, 2005. — 208 с.
6. Дворкина М. Я. Сущность и структура библиотечно-информационной деятельности / М. Я. Дворкина // Науч. и техн. б-ки. — 2008. — № 5. — С. 5—21.
7. Дрешер Ю. Н. Библиотерапия: теория и практика : учеб. пособие / Ю. Н. Дрешер ; науч. ред. Т. И. Ключенко. — СПб. : Профессия, 2008. — 272 с.
8. Езова С. А. Библиотечное общение как феномен исследования : монография / С. А. Езова. — М. : Либерея—Бибинформ, 2007. — 160 с.
9. Ільганасва В. Інституалізація соціально-комунікаційної сфери суспільства / В. Ільганасва // Освіта регіону. — 2008. — № 1—2. — С. 148—153.
10. Соколов А. В. Общая теория социальной коммуникации : учеб. пособие / А. В. Соколов. — СПб. : Изд-во Михайлова А. В., 2002. — 461 с.
11. Столяров Ю. М. Соціальні комунікації : розвиток в інформаційному просторі / Ю. М. Столяров // Вісн. Харк. держ. акад. культури : зб. наук. пр. — 2000. — Вип. 18. — С. 4—7.